

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Nyomtató utca 9. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnak.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes

megkeresések Karai Sándor tanárhoz (József Kir. herceg-utca 54. sz.) intézendők.

Ha eljön . . .

Eljön é újra hozzánk a megváltó?

Azt ígérjük, azzal biztatjuk magunkat, hogy eljön. A mint a tanítványokat nem hagyta árván, úgy minket sem fog magunkra hagyni.

Régen várjuk, mindig várjuk. Még azok is, a kik nem tartoznak nyájához, a kik megfeszítették és halálra hurcolták.

Az a rege, hogy ha az Izrael szét szórt nemzetségéhez tartozók szívében egy ugyanazon pillanatban fogannék meg a bűnbánat és a Messiásutáni vágyakozás érzése, még ő hozzájuk is eljönne.

Nekünk meg egyenes ígérlet adatot affelől, hogy az égnek felhőiben ismét eljövend egykoron.

Az sem tesz semmit, hogy ítéletre jön, hogy rettenetes szórólapátja lesz kezében, melyel a tiszta magot a polyvától elfogja választani. A fő, hogy eljöjjön. Ha bűnösök, de szenvedők is vagyunk, ha korunk gyermekei, de szerencsétlenek is.

Az emberekkel, a világgal, magával a földdel és önmagunkkal szemben is türethetlenné vált helyzetünk. Még maga a rettentő ítélet is kívánatos nekünk, hogy kinaink végét szakítsa, hogy jármunkat levesse és nyomoruságunkat, meghasonlásunkat megszüntesse.

Várjuk hát sovárgással és mélységes hittel. Csak az a kérdés, hogy Istennek fia, ha ismét eljő, talál e hitet a földön?

Talál é a nyájban, mely idegen mezőkre tévedt és a pásztorokban, a kiket nyája őrizetére elhívott?

A téli kihalt vidék felett sűrű ködök gomolyganak és csodálatos alaku felhők tornyosulnak. A felhőkben, a ködben a földtől az égig egy óriás alak rajzolódik.

Kezében szóró lapát van s az ég csillagai a föld és ember világ milliói mint egy összehányt garmada magaslik előtte. A szóró lapát mozdul és csillagok hullanak le az égről. A szóró lapát mozdul és a népek mint a polyva repülnek a semmiségbe.

Oh jaj minket is ragad magával a rettentő szélroham. Hány, vet a rettentő ítélet.

Kárhozatra é, megtartásra e, mit félünk tőle, ha szíveinkben, rendületlen a hit? Az féljen tőle, a ki nem szenved, a ki nem gyötrettetik. Én remegve, de vágyakozva számlálom a percekét és mélységes hittel várom, hogy ismét eljöjjön és tudom, hogy eljön, nem csak ítéletre, de megtartásra is; nem csak büntetésre, hanem jutalmazásra is.

Eljön, el szent egyháza tanításában, az életküzdelmében, az öntudat, a szív megnyugvásában és csendességében.

Szenvedő szív ne kérdezd ha eljön-e? Eljön, már itt van, régen elérkezett, s elfog jönni ujlag.

Vándor.

Calvineum.

A lapok röviden tudatták, hogy a Budapesten tervezett Kálvin emlék csarnok ügyében az előadó javaslatát a zsinat elfogadta.

Megvan hát a magyar ref. egyház egységének simbólizálására a budapesti fényes palota, melyben az egyház atyái és védnökei majd tanácskoznak fognak, a hol a hivatalos egyházi hatóságok, a konvent berendezkedhetnek.

Hogy a nagy épület gyüléstermét a budapesti ref. egyház a maga türhető egyháztársadalmi mozgalmi számára is értékesíteni fogja, azt mindenben helyesnek és természetesnek találjuk s ez az egyedüli pont, a mely ezzel az alkotásával megbékít.

Lehetetlen ugyanis figyelmen kívül hagyni azon körülményt, hogy a zsinat munkálkodásának főbb mozzanatait alapjában eddig mind csak anyagi dolgokra vonatkoznak.

Tízszázalékos egyházi adó, személy adó, lelkész gyámintézet, fegyelmi szabályok, kormányzati intézkedések, még mind csak a külsőre, a testre tartoznak. Már pedig a lélek az a mi megelevenít.

És a lélek az a mi haldokol közöttünk sziveinkben, érzelmeinkben, egyházainkban, egyháztársadalmi életünkben.

Ennek is kellett volna valami megfelelő táplálékot és biztatást adni.

Csupa malterrel és falakkal, ha azok akár mily pompával is építettnek, ez a lélek meg nem él és a magyar ref. egyház egységének jelképezésére pusztá épület nem elég.

Bántó ugyan, hogy most is a jelen zsinat alkalmával az egyház képviselőinek, méltóságainak egyik helyről a másikra kellett vándorolniok.

De ez még nem a legnagyobb baj és elkerülhető lesz épen az által, ha a zsinat nem Budapesten, hanem Debreczenben vagy Kolozsváron ülésez.

De erről nincs mit tárgyalni, mert ime az a szomorú, hogy ezek a hajdan híres és a ref. egyház történetében nagy szerepet játszó, nagy érdemeket szerzett vidéki központok egészen háttérbe szorultak. Csak az a vigasztaló, hogy helyettük legalább budapesti egyház emelkedett. Az sem annyira a mennyire emelkedhetett volna, de mégis kétségtelen, hogy a vidéki központok színvonala felé.

Ime ez a körülmény indokolja, hogy, a Debrecen öröksége Budapestre került s a Calvineum is ott épül és nem nálunk és a zsinat az egyetemes egyház intézményei is ott fognak emelkedni.

De talán még sem mind kivétel nélkül és a magyar egyetemes ref. egyház szellemi egy-

TÁRCA.

Sinai Miklós levele.

Püspökké választása ügyében történt királyi kihallgatásáról —

Amaz elkeseredett küzdelemről, a melyet a tizennyolcadik század végén Sinai Miklós professor, majd választott püspök vezetett az ekklesiái kurátorok jogkörének kiterjesztése ellen, a világi elemnek az egyházi ügyek igazgatásából való nem is teljes kizárása, mint inkább a papok canonokon és történelmi szokáson alapuló nagyobb befolyásának biztosítása végett, érdekes leírást közölt dr. Barcsa János a Debr. Prot. Lap f. évi május 13. és 27-diki (20 és 22.) számában. Értekezésének anyagát a tiszántuli egyh. kerület jegyzőkönyvéből merítette; ezek pedig a Sinaival harcoló párt szellemében készültek. Barcsa maga is kijelenti, hogy e kutfő után lehetetlen igazságosan megítélni Sinainak oly tragikusan végződött küzdelmét. De Barcsa kerülni akarván a hosszadalmasságot, azokat, akik Rhedei Ferenc és Domokos Lajosék ellenfelének álláspontját megismerni akarják, e mozgalom egyik részese, Sinai kitarító elvtársai Keresztési József érmelléki tanácsbíró könnyen hozzáférhető Naplójához utasítja. Valóban nehéz is e hosszú harc oknyomozó történetét dióhéjba szorítva megírni. Osmerni kell a nagy elvekért folytatott küzde-

lem roppant anyagát, amely sajnos még mindig a levéltárakban lappang porlepetten.¹ Nekem sem lehet tehát céлом, sem feladatomban a pörösködő felek között hogy igazságot tegyek; csupán véletlen következtében, amely kezem ügyébe hozta ezt a fakult avult írást, szólaltatom meg a papok választotta püspököt. Sinainak Bécsben 1791 július 1-én kelt levelét közlöm ezuttal, nem az eredeti, hanem egykorunk látszó s hiteles szövegének vehető másolat után a mely a városi nyomda lim-lomjai közül került elő mostanában.

Sinai e levelet püspökké választása után² írta a

¹ Sinai analectáinak roppant füliánsainak egy részét gr. Teleki Sámuel még Sinai életében sajátkönyvtára részére vásárolta meg; más része az 1830-as években a debreceni kollegiumi könyvtár részére vétetett meg, ez utóbbi azonban 1849 óta oda van (Szűcs J. Debr. V. Tört. III. 957) Értesülésem szerint Sinai iratainak egyrésze megvan a kollegium levéltárában. Géresi Kálmán közlése szerint pedig Sinai kézirat gyűjteményének más része Nagy Gábor kezébe s onnan a nemzeti muzeum kéziratárába került, ahol „fol. Lat. 3180, 3188, 3123, 3172 és 3176 jegyek alatt őrizik. (Révész I. Figyelmező 1877. 118—123)

² Sinai naptárjegyzeteiben ezeket írja püspökké történt megválasztásáról: 1791 máj. 2. Ez nap tartatott superintendentalis gyűlésben választattam és felszenteltem superintendensnek a tiszántuli ref. Ekklesiáknak. Ismét: máj. 2. Bejövén 9 Tractusokból a lizst. Pred. kator Uraimék voxok a superintendens választásra (Szathmári István super. márc. 2. meghalván elnyelt rágalatnak torkából való lenyomatása után) azoknak legnagyobb számával én választattam meg superintendensnek. *Sokat deprecaltam sirva is, de csak rám adták s meg is eskettettek ez napon (Hétfői nap.)* (Révész I. Figyelmező IV. évfoly.)

ségének biztosítéka a prot. egyetem majd itt fog létesülni. Kálvin nem akart magának semmi külső emléket. Sirját se engedte meg jelölni. A magyar kálvinista egyház se elégedhetik meg pusztán anyagi intézményekkel, téglá és máltér szimbólumokkal.

Még magával a Calvineummal és a ref. egyetemen csarnokával se. Noha azt feltétlen szükségessé tartjuk s ehhez a Budapesti ref. egyháznak tiszta szívből szerencsét kívánunk.

Ime láthatják, hogy nem hiában dolgoztak a szellemi téren, meg lett jutalmuk anyagilag is, az elismerésben is.

És meg lesz jutalma a zsinat és a ref. egyház nagyjainak is, ha a lelki disciplinák, lelkész képzés dolgaival is foglalkoznak. Ha a baptisták receptiója folytán sok gyülekezetünkben meg nyílt örvény s veszedelem elhárítására is intézkedéseket tesznek és e helyekre a multak bünei miatt vergődő lelkészeknek segélyére sietnek.

A mi a zsinat működésének betetőzése volna szellemi és testi megtartatás és megépülés, a debreceni egyetemről nem is szólok. Ennek megvalósítása tartozás a multért, feltétele a jövődönnek és igazán annak a nagynak a szelleméhez illő alkotás lesz, a kinek nevét majd Budapesten is a Calvineum örizi, de a melyet igazán csak a debreceni prot. egyetem fog megvalósítani. Ezzel még mindig adós nekünk

a ref. egyház egyeteme és a főtiszteletű és méltóságos zsinat.

Dr. Ferenczy Gyula.

Nemzetiségeink közötti ref. missio.

Evek óta járok kelek én már azon gondolattal, hogy nemzetiségeink között ref. missiót kell szervezni.

Sarkal engem e missiói munkára az, hogy látom, szomorúan látom statisztikai adatokból, püspöki jelentésekből (*) hogy a magyar református egyház hívei egyre jobban és jobban össze zsugorodnak. Aztán meg látom, hogy a külföldi protestáns egyházak pedig egyre gyarapodnak belső nevelés és külhódítás által. Ezért gondoltam és gondolom azt, hogy nekünk is a hódítás terére kell lépünk, és követni kell hazánkban a protestáns sectákat, kik gyengébb igazságaikkal is, mint minővel mi rendelkezünk, oly hatalmas hódítást tudnak véghez vinni a nemzetiségek között. Hosszabb idő óta dolgozom is e célra, november elsőtől fogva pedig mióta Lichtenberger Vilmos végzett missiói növendék körünkbe érkezett, még nagyobb buzgalommal működünk erre.

Ma már a hétnek csaknem minden estélyen tartunk evangelizáló összejöveteleket Nagybeeskereken magyar, szerb, és német nyelven 30—40 hallgató jelenlétében. A görögkeleti lelkészek ugyan átkot mondtak azokra, kik hozzánk jönnek, vagy velünk érintkeznek; de ezen átok dacára is elég szeretettel közeledik hozzánk a szerb nép.

Az összejöveteleket részint a lelkész lakon, részint a Pavkov-féle missiói teremben részint a piacon e célra bérelt bolt helyiségbe tartjuk.

császárvárosból, a hol személyesen kérte a királytól, illetőleg az éppen akkor távollevő II. Leopoldot helyettesítő *Ferencz főhercegtől* tisztében való megerősítettségét. Ügye diadalának reményétől duzzad e levél. Holott még utnak sem eresztette, már ide haza Debrecenben közhírré ment, hogy az ellen párt a beérkezett szavazatok két harmadrészevel (325-tel 113 ellen) a világi urakkal tartó *Hunyady Ferencz* debreceni lelkészt s kerületi főjegyzőt választotta helyébe püspökké.

A levélmásolatra nincsen feljegyezve: kinek küldötte Sinai; de mert a címzés „Tekintetes Senior ur“-nak szól, valószínű, hogy az eredetét Heczei Dániel vagy Ercei Sámuel esperes kapta; ezek pedig több példányban leiratván, szétküldözték Sinai híveihez; — e feltevés utolsó részét igazolja a másolatra vezetett följegyzés.

A levél im itt következik:

Bécs die 1-a Julii Ao. 1791.

Tiszteletes Senior Nagy Jó Uram!

Mínthogy ügyemet s dolgaimat egy olyan punctumra elvihetem Istenen segedelméből, a melyből reményelt végét s szerencsés kimenetelét nem ok nélkül lehet ki hozni, erre micsoda utakon és módokon lehetett el jutnom, kívánom Tiszteletes Senior Nagy Jó Uram előtt referálni.

Voltam személy szerint két izbe szembe a Fen-

séges Fő Herceggel, *Ferenccel*, a ki Felséges Királyunknak, most távol létében a Helytartója: először ugyan 17-ik napján Juniusnak; másodsor pedig ugyan 22-ik napján Juniusnak; mind a kétszer fogott s látott nagy kegyelmességgel és az instantiát mat signálván, ugy küldötte meg azokon a napokon a melyeken bé adtam az Excelsa Cancelláriára.

Voltam szemben 18-a Junii Fő Méltóságú Gróf *Majláth* Cancellár Urral is, a maga szállásán és közel egy óráig beszéltem ügyemet előtte, és feleltem előmbé tett kérdéseire, melyeket mind meg hallgatta figyelmetességgel. A melyeknek az leve gyümölcse, hogy elő vétetödvén Instantiám az Excelsa Cancellárián s kivált képpen említett V. Cancellarius Ur segitvén ügyemet, a végeztetett, hogy meg hallgattassam minden mentségembe; ámbár mind a Secularis Curátor urak előre felküldött Instantiájokba, mind a Ns. Bihar Vármegye leg ujabban felküldött vádjaiba erőssen törekedtek azon, hogy ki zárattassam Superintendentenségemből és mást válaszhasanak, mind világiak, mind Ecclesia személyek voxával.

Ennek a következése meg hallgattassam, t. i. az leve, hogy mind a két rendbeli Instantiám le küldetett Budára a Felséges Királyi Hely Tartó Tanács-hoz, az első 8023-ik, a második pedig 8300-ik numerus alatt, a végre, hogy az azokba való expositiot és próbákat investigáltassa, és a mint azokat talállya, ugy referálja ide Eő Felsége eleibe, hogy ugy osztán igaznak találtatván expositiom, Felséges Kirá-

A missió gazdája addig is, míg a református egyház lesz gazdája a „nagybeeskereki keresztyén nő-egylet” és a „Kék kereszt mértékletességi egylet”. Az előadásokat szerbül Pavkov Mita — biblia árus evangyelistája, németül Lichtenberger Vilmos missionárius, magyarul alólirott tartja. Legtöbb esetben azonban a beszédeket nyomban le is fordítjuk. A szerbek közül eddig hatan állottak mellénk; a németek közül ketten s vettek velünk együtt Uri szent vacsorát. Ezek most nagy segítségünkre vannak a missió munkában.

E missio szükséglete havonta 200 korona mit közadakozásból remélünk fedezni. Örvendünk ha e becses lap olvasói közül juttat valaki valamit e célra.

Az adományok Wattyay Endre hitelintézeti főkönyvelő ur címére küldendők Nagybeeskerekre. A ki pedig semmit sem képes e célra küldeni, azt kérjük imádkozzék e missió előmeneteléért, mert hiszen e missiói munka sikere egyedül Istentől függ.

Szalay József

lelkész

Keresztyén Evangyelisták
szerkesztője.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

Jogászok először idéztettek 1801 febr. 9. A rendkívüli törvényszéken jelen volt Domokos Lajos a kollégium főgondnoka is. Megidéztetett a 6 jog-

lyunk által hivatalomba meg erősítessem vagy confirmáltassam.

Itt nagy helyeken hallottam ezt az ítélet tételt a világi urainktól, hogy ezzel az ellenem való cselekedetekkel csufoságra tették ki az egész ország előtt vallásukat. Eddig míg a Királytól függött vallásunknak igazgatása, mely esendesen folytak abba minden illyes dolgok: most alig adódhaték törvény a hazába mely szerint follyanak a vallás dolgai, azzal úgy viszsza élnek az uraink. Ez azt fogja cselekedni, hogy panaszolkodjanak az új törvény ellen a Romano Catholicus papok és igyekezék Felsőes Királyunkkal megbánatni azt, etcetera.

Az első Instantiámba azt kértem vala, hogy addig is, míg próbáimat felhozhatom Eő Felsőes eleibe, arról, hogy az eddig való usus szerént csak az ecclesiasticusok voxoltak a Superintendens választásába, suspendallya, vagy tiltsa meg azt a gyűlést, melyet az urak praefigáltak Debrecenbe 28-ik napjára Juniusnak. De ebben nem hallgattattam meg, a mint már most meg értettem bizonyosan azért, mert erről a praefigált gyűlésről sem a saecularis Curátor urak instantiájába, sem a Bihar vármegye írsaiba nincsen csak egy szó emlékezet is; azért fel nem tette a Királyi Tanács, hogy nem néven választ sem a Curátor urak sem Bihar vármegye, öszve mernének gyűlni olyan dologba, a melyet mind a két rész a Királyi Felsőes ítéletire támasztott már.

hallgató (studiosi juris patrii non togati) 24 órai börtön mondatott ki rájuk, mivel lálban voltak. Mikor őket a contrascriba beakarta vezetni a börtönbe, a collegium nyitva levő kapuján kimentek, meghiusítandók a szék ítéletének végrehajtását. A törvényszék a városi hatósághoz fordult karhatalomért. Megadta azt a polgári hatóság. Két esküdt deák a mellé rendelt két városi hajduval (licitor) az egyik jogászt szállásán elfogta s a kollégiumban azonnal bezárta. Ugyanaz történt a többiekkel. Társaik sorsán okulva egy önkényt jelentkezett; kettő pedig (egyike egy Fáy) a rector professornál mentegődzött, de beismervén tettöket, szintén kiállották a büntetést.

Az új jogtanár Széplaki Pál először volt jelen a törvényszéken 1800. April 3. Az esteli könyörgésre (melynek idejét a collegium tornyában harangszó jelezte) kinek kinek gyertyával kellett megjeleni, ki ezt nem vitte, négy napig a főiskolából ki nem mehetett (1799); nem voltak akkor a termek közkölséggel világítva. Az öltözésre kiváló ellenőrzés gyakoroltatott: a ki fényűző nyakendőt használt; vagy fényűző mellényt viselt; vagy aranyos színnel ékitett nadrágot hordott; vagy homlokra bocsátott hajjal jelent meg; vagy tiltott színű nadrágot visalt és tiltott alaku kalapot; sőt tiltva volt óra tartó zsinórt is kívülről mutogatni (1804): azok idézés alá estek. A francia és német lecke mulasztók megintettek. A tanteremben mindenkinék hely volt jelölve, s kik azt meg nem tartották, megintettek. (1799). Vannak-e a tanulóknak tankönyveik? a tanárok vizsgálták meg, a ki másét mutatta be a magáé helyett, 2 napi börtönt kapott (1799.) Aki a kiszabott dolgozatot (pensum) írásban el nem készítette, ha togatus volt hét napra a portán belül tartózkodásra (zárlat) ítéltetett; ha

Ha pedig különben mertek volna cselekedni, a Felsőes Király animadversioját el nem fogják kerülni.³

A második beadott instantiámba a Superintendensre választásom vagy on le írva minden környül állásaira nézve, és azután annak bém bizonyítása mind dogmáinkból, mind a bévett igazgatás formájából és arra tartozó documentumokból, hogy a superintendens választásába nem adhat voxot egyéb s nem is adott ez ideiglan az ecclesiasticus rend meg egyezéséből, hanem csak belső személy és e végre mind a confessionokból, mind theologosinkból mind a Superintendenciák ecclesiastica historiájából olyan szép és válogatott documentumok jöttek bé, hogy az Excelsa Cancellária vidulással hallgatta azokat és délután három órakor oszlottak el, a mikor azok referáltattak és el olvastattak. Ezt az egész instantiát adnexumaival együtt én ugyan szeretném meg küldeni T. Senior uramnak; de az a mostani környül állásokban lehetetlen; ha Isten Eő Felsőes azt engedi, hogy még a nyáron öszve gyűlhessünk, akkor per extensum megolvashattjuk.

Most csak abból a részéből, a melybe a Curátor laicus presbiterek ellen panaszolkodunk, abból a részéből mondom egy darabot és a petitoriumot vagy kérésünket, mellyel bezártuk instantiánkat kívántam az ide ragasztott extractusba meg küldeni,

³ A gyűlést bizony megtartották s ott Hunyadit megválasztott püspöknek jelentették ki.

pedig nem togatus volt, annak a tanteremben kellett kidolgozni azt (1800). A ki az iskolai esteli közimádkozásra énekkezdőül (praecentor) kirendeltétven, meg nem jelent: egész éjjel őr (vigil) szolgálatot kellett teljesíteni (1800).

Az iskolai ünnepélyeken p. o. tisztujításkor, senior tételnél a deákság köteles volt megjelenni, aki meg nem jelent, ha nem togatusok valának, keményen megfeddettek; a jótéteményesek (togatusok) 10 napi bentartózkodásra (clausura) büntetettek (1800). *Magyar regény* olvasásért először jó elé idézés következő címen „Fabulam romanensem hungarice versam legisse deprehensi sunt”; végzés: ily haszontalan könyvek olvasása az értetlen elméknek inkább káros mint hasznos; olvassanak inkább görög és latin remek írókat, (1800 Nov. 22).

Először van szó *ének collatoról*; az ének művészet (ars canendi) tanulására rendelt összejövetelt elhanyagolók (köztök volt a két Obernyik, Károly és József): megvizsgálás alá vettek s iskolai éjjeli (vigil) szolgálatot is kellett teljesíteniök (1800 dec.) A debreczeni presbyterium emeletes házába (füvészkerttől annak sorján délre eső ház), az egyházi hivatalba (domus consistorialis), a hol tartotta a t. tuli egyh. kerület is gyűléseit, rendeltettek ajtón álló deákok (1801 Jan. 17), s mivel mulasztást követtek el, nyilvános és magános engedelem kérés és 7 napi jelentő deák (*apparitor*) szolgálatra kirendelés lőn büntetésök. A kik rosszul végezték az apparitori tiszte, még öt napi ily szolgálatra köteleztettek. Az iskolai törvényeket minden újonnan belépő deák saját használatára *lemásolni* tartozott; 3 novicius deák két megintés után sem mutatta be példányát a contrascriba előtt, engedetlenségök miatt hat órai börtönt szenvedtek el (1801. Május). A későn felkelő első izben éjjelig őr; a 2-od izben

hogyan ezekből ítéletet lehessen tenni az egész munkáról is.⁴

Vagynak ugyan némely Jó akaróim olyan értelembe, hogy ezt az instántziát és a tavaly bé adottatottat is csak világ eleibe kellene nyomtatás által kirepíteni. Minthogy a materia új és kevesen vagynak olyanok az atyafiak között is a kik erről készült értelembe volnának. Mind az által én eddig magamat az eránt meg nem határozhattam, örömeim érteném T. Senior Nagy Jó Uramnak is ez eránt való értelmét

Megértvén még a napokban, hogy a Felsőes Királyi Helytartó Tanács micsoda módot fog feltalálni instanciánk s ügyünk investigatiójába,⁵ ahhoz fogom magamat alkalmaztatni és innen haza felé indulok.

Maradok azonban minden jóknak kívánásával, Tiszteletes Senior Nagy Jó Uramnak igaz kötelesegi szolgálja és az Urba szerető atyafia

Sinai Miklós m. p.

Kivül másirással: Litterae circulares Nicolai Sinai Vienna expeditae.

Közli:
Zoltai Lajos.

⁴ A másolat mellől hiányzik az idézett kivonat.

⁵ E vizsgálatot tudvalevőleg Dr. Orczy József békésmegyei adminisztrátor, mint királyi biztos vezette, a három testvér egyház kerület kiküldöttjeivel együtt 1791 július havában.

későn kelők éjjel utáni őr (vigil posterior) szolgálatra rendeltetett; 3 izben a hibát elkövető ágy helyét vesztette, s ugyan azon lakó szobában székhálóvá (sellista) lett, az eddigi sellista pedig az ő ágját foglalta el. (1801 Julius).

Deákok savargása a katonák ellen.

Este 9 órakor (1800 november 8) kezdődött zavargás egyik erős mozgása volt az ifjuságnak, csekély okból majd nem végzetessé válhatott volna. sulyát többen keservesen meg is érezték. A felkelő nemesek zászlóját (vexillum nobilium insurgentium) katonák őrizték a Piac utcai Baranyi házban (a mai városi bérház és Andaházi Szilágyi intézet közt) mely akkor a nemes város „quartélyos háza” volt, előtte húzódott a h. l. melynek dobogóján néhány arra járó deák az újólágnak használt magyar vezényszóval (az insurgensek magyar nyelven vezényeltettek) boszantásból: „jobb! bal! karélyt formálj!” kiabálással felingerelte a katonák őrséget. A katonák négyet közülök elfogtak s tömlőczbe zártak. A többiek a kollégiomba visszafutottak és ott izgattak, hogy tömegesen menjenek kiszabadítására. De addig is lámpással ellátva füstölőkkel fegyverkezve csoportosulni kezdettek, várva a segélyt. A kollégiumban nagy zajzás keletkezett a kapukon ki akartak rohanni. A kapuk bezárattak, akkor elkiáltották a tűzoltáshoz szokásos felhívó jelt „incendium ad arma”! (az „arma” alatt a tűzoltó botok értettek, mert semmiféle fegyvert az iskolában tartani nem volt szabad, Senior contra, juratusok, inspekter stb. mozgolódtak, megjelent a zavar közepette éjjel a rector professor Sárvári Pál s az udvar közepén nagy fenszóval beszélt hozzájuk „Hallják kentek! ha ártatlanok a deákok mi fogjuk kiszabadítani a veszedelemből, nem lármával történik az”. Nem engedte a kimenetelt. Maga kezdte a lakó szobákat vizitálni, majd a tisztviselők. Feljött segélyére Szilágyi Gábor tanár is. A láрма indítóit közül többeket rögtön lezártak. Éjjel után 3 óráig folyt a nyomozás, és néhány kisurrant deák hijával sikerült a deákságot a zárt kapukon belül tartóztatni. Ez erélyes eljárás vette elejét, hogy véres kimenetele nem lett a mozgolódásnak. Hét deák jutott a város börtönébe, a hajduk és éjjeli őrség is járván minden felé. A városi hatóság kihallgatta a foglyokat, s a zavar (turba) okozóit, kivált a ki fejszével a katonát is fején megsebesítette, folyt a nyomozás a város birái előtt napokig; a hatóság nov. 12-én hozta meg ítéletét; 6 deákot átadott az iskolai törvényszéknek elítélés végett; a többi négyet a városból kitiltotta.

Ugy a városi mint a főiskolai nyomozások befejezése után November 26 (1800) rendkívüli iskolai fel t. szék tartatott, u. m. 3 városi tanácsos (egyike a collegium gondnoka, a másik senátor Sárói Szabó István), a városi jegyző: a tanárok, senior, contra scriba, és az esküdt deákok mint ülnökök levén a birák. Délelőtt felolvastattak a nov. 9. 10. 11. és 12. napjain végzett kihallgatási iratok mind a polgári, mind az iskolai hatóság előtt felvettek (Innen a vegyes t. szék). 25 deák ált a törvényszék előtt. Délután is folyt az iratok felolvasása. Az ítélet kihirdetése nov. 28-ra tüzetett ki; akkorára a megfogalmazott helyesbített ítélet kész levén, az összes deákság előtt a nagyobbik tanteremben a tanárok és tisztviselők is jelen levén kihirdettették; nevezet-

kokat is fog a ravatalhoz szólítani, hiszem ugyan, hogy az elköltözött még halálában is parancsol sok ezer szívben, de másfelől kételkedem és ezt mondom: hátha? . . . Hátha a circumspectus opportunus áramlat már annyira hatalmas, hogy vele szemben uszni, egy korszerű halandó sem mer, hátha az udvariasság igényei már annyira ránehezettek a lelkekre, hogy netalán senki sem szánja rá magát az ugynevezett szélmalom harcra, no meg az udvariatlan névre? Korszerű aggodalmak ezek, megvallhatja az irigy is. Nohát ez esetben nekem kell pályázni a kényelmetlen szerepre, melytől protestáns érzületem és józanságom iszonyodni nem szokott. De bizom abban is, hogy a protestáns csalatkozhatlanság még nem bontott zászlót annyira, hogy a protestáns vélemény szabadság levegőjében rosszul éreznék magukat a próféták fiai még most az adventi lélek szárnycsattogásai között is. Tehát sit veni bátor szólásmért!

Igen: „itt is egy név, ott is egy név.” A *presbyterium* mint hatóság fele részben csak *név* lett, puszta név. Fegyelmi hatásköre majdnem nullára redukáltatott. A presbyterek ügye többé nem tartozik az egyházközségi fegyelmi bíróság hatáskörébe.

Ezzel az egyházközségi autonómiának egyik lába *levágatott*, kap helyette falábat, sántán még nyomoroghat valaméddig. Ezt a műtétet kiállottuk egy jajszó, egy sziszenés nélkül. A világon semmi sem veszhet el. Lám az esperes — mint a fegyelmi bíróság elnöke — kapott esinos kis omnipotenciát. Az ügyész véleményét joga van bekövetelni, de *nem köteles* figyelembe venni . . . Sőt a peres felek békülési szándékát sem köteles respectálni, ha a felek nem perelnek is, *ő perelhet* mind a kettőért. A hierarchia evező tollai tehát szép fejlődésben láthatók. Meg van ez is az *autonomia* nagyobb dicsőségére. De lám megint egy *név* . . . Igen, itt is egy *név*, a holtak nevei között. A „Debreceni Protestáns Lap” 48 ik számában, a „Zsinati levél” soraiban olvasuk, hogy egyházunk „ev. ref. neve megint csak a múlté” . . .

Res definita után állván, idejét multa hogy argumentumokat állassunk sorba a muzeumba tett meghatározás mellett, avagy az új ellen. De *jót* szabad mondani a holtakról, sőt felőlök csakis illet szabad, aggódní szabad az élőkért, sőt csakis az élők lépteit kísérhetjük szeretetteljes aggodalommal nem a holtakat, kik már veszélyen kívül nyugosznak. Nem érveket vezetvén szunyog csatába, nem alkalmazom a dialektika hadi fordulatait és mozgásait. Szólok csak a töprengő emberek primitív szólásmódjával.

Az „ev. ref.” meghatározásban érvényre juttatott *evangyéliomi* — illetve teljesebben *evangyéliom* szerint — kifejezés hittani értékének és jelentőségének mérlegelésétől s latba vetésétől el kell tekintenem. Megcselekedte ezt az a zsinat, mely ama kifejezést egyházunk nevének meghatározásában főfő ismerőül állapította meg általa s az eddig *helv. hitv.* névvel határozott egyház szük határait minden oldalón megszülesíté és az egyetemesség széles körvonalaiahöz közelebb vivé. De fel kell tennünk a jelen zsinatról is, hogy midőn az *evang.* kifejezés értékével leszámolt, ezen leszámolását szintén a theologiai szempont böles figyelemben tartásával eszközölte. De noha az egyházi törvényhozásra az illető egyház tanai és tisztázott elvei is irányadók sőt kötelezők lehetnek: mondjuk, hogy más az elmélet és más a gyakorlati

élet ama szüksége, melyet a törvényhozás szolgál. Am legyen, azért tekintsünk inkább más mozzanatokot. A civilizáció és általában az emberi szellem emelkedése *közeledést* jelent, az embereknek emberekhez való közeledését. A Krisztus szellemétől felemelt emberiség közeledik *önmagához* és Istenéhez, mit igen szerencsésen fejez ki az *advent* szó. Az *igazság* megösméréséről nem azt jósolja az evangéliom, hogy az korlátokat és khinai falakat épít a megismerők körül, hanem ezt *megismeritek és az (a megismert igazság) szabadokká teszen titeket*. Ezen az uton jár az új kor és főként a legújabb kor politikai története is. Ezen az uton járt eddig a magyar ref. Sion politikája is, mely egyfelől szorgalmasan kereste a találkozó pontokat a külföldi protestantizmussal, a külhoni presbyteri egyházakkal és azok *szövetségével*, másfelől tapintatosan kereste a *megegyezés és közeledés* utját módját a hazai ág. evang. testvér egyházzal. Jól tette, bölesen cselekedte. Es most? . . . Levágjuk a testvéreinkhez vezető hidat: az *evangyéliom*it, az egyesítőt, az egyetemesebb jellegűt. Felvesszük helyette azt a mi separal, a ml elsáncol külföldi és hazai testvéreinktől, a mi kódós téli napokban felkölti újra a particularismusnak hazajáró lelkeit. Vajjon ha most hallják protestáns testvéreink a *magyar ref.* elnevezést jobban hisznek a mi *közeledő* szándékainkban, szövetségre nyujtott jobb kezünk hűségében és . . . evangyéliomi öntudatunk világosságában. Aggódba sejttem és aggódo lélekkel mondom ki hogy: *nem*. A khinai falak restaurálása nem jelent sem elmélkedést sem közeledést az emberekhez, sem liberalismust. Nehéz idöket is élünk. Válságos idöben semmi sem üdvösebb mint szilárdságunk megbizonyítása, semmi sem végzetesebb mint *határozatban* ingadozó fellépésében félelmünk, habozásunk jeleinek kimutatása. Helyzetünk ismerete is *határozott állástoglalást* követelne ma tölünk. S vajjon *határozott helytállást* jelent-e az, ha meghajtjuk sőt megcseréljük a zászlót midőn rajta függ barátaink és ellenségeink sokaságának figyelő tekintete? Bizony régen megirták, hogy *ha a trombita bizonytalan zengést teszen: kicsoda készölne a harcra?* Ha most ellenlábaink ezt mondanák nekünk: ti még hittani állásokkal és az evangyéliomhoz való viszonyotokkal sem vagytok tisztában, egyházatok nevének meghatározásában is gyakorta ingadoztok, minden harmadik évtizedben *más névnek* hódoltok, holott magatok is hirdetitek, hogy *nem adatott más név*: bizony erre a sulyos szemrehányásra nem felelhetnénk, legfeljebb üres szólásokkal, de velős, csattanós cáfolattal nem. Azt mondanánk gépiesen, hogy a protestantismus a haladás elvének hódol . . . Csak hogy ez a jelen esetben nem volna felelet, annálkevésbé cáfolat, mivelhogy a visszaesés, a *lemondás* nem haladás, nem térfoglalás. Az egyetemesséről alászállni a részlegesre, az *universalisról* a vicinalis érdeküre, nem volt haladás azok előtt, kik a fogalmak lényegébe behatolni szerettek. Ha egy universalis tudóst, egy polihisztort p. o. megajándékoznának a specialista címmel, a megajándékozott tudós bizonyára nem érezné emelkedést és kitüntető haladást. Ez a fogalmak rendének másithatlan bizonyágtétele.

De az új hivatalos *nevezet* végre is meg van. Kétségtelenül diszes csillogó, de hát a koporsószeg is csillogó, mégis csak elmulást pecsétel. Hogy a Magyarországon élő reformátusok mindenkor *magyar*

reformátusok, sőt a magyar vallás hívei voltak: ezt a más felekezeti polgártársak, sőt a nemzetiségi honpolgárok egyértelműen vallották hirdették. Több százados köztudat volt ez e hazában, majdnem kiirihatatlan igazságos és helyes élő köztudat. Mi szükség volt most arra, hogy amaz élő köztudatot mesterségesen bele szorítsuk egy kis pleonasmus koporsójába? Kicsiny koporsó ez annak a nagy halottnak. De hát valóban koporsó-e? A mint mindnyájan tudjuk, azt tanították régen a dialektika mesterei, hogy a mit senki se tagad, azt ne bizonyítsd, és megfordítva is. A szóban forgó új elnevezés mégis arra vállalkozott hogy az egyházunknak mindenütt és mindenha elismert magyar egyház jellemét formaliter bizonyítsa, és arra, hogy ezen jószándéku törekvéssel vitás jellegűvé tegye azt, a mi idáig megközelíthetetlen érvényű kétségszélbe vonhatlan igazság, sőt józan köztudatban élő axioma volt. Pedig más felől a magyar ref. nevezet felígél sem igényli azt a méltóságot, a mit a magyar egyház, sőt magyar vallás rég kivívott nevezete magában foglalt. Tehát e részben is csak a lemondás jelmezében szerénykedik.

Egy dologban mégis mutat haladást az új elnevezés, bár itt ne mutatna. Közelebb juttatja hozzánk azt a vádat, hogy, az egyházi jelmezében politikát dédelgetünk. Pedig semmi kétség, hogy az új nevezet alapvezetői illet távolról sem céloztak, sőt bizonyára szem előtt tartották, hogy a mi országunk nem e világból való. De mit használ minden óvatosság, ha mégis alkalmat szolgáltatunk a folyton éber szemü gánesnek, hogy hozzánk közelebb férközhessenek. Nem érvek ezek csak aggodalmak, miket az „Evangéliom szerint reformált egyház” iránt való buzgó ragaszkodás fakasztott. Avagy nem szabad-e szeretni a halottakat is?

Ha az új nevezetet illető § majd törvényerőre jut s a mozdító erő teljességével elfoglalja helyét a haladás vágányain s minket megmozdít és magával ragad, mint egy vonatnak hosszú kocsit sorát. Ha nem a protestáns haladás járművei volnánk, azt mondhatnánk: mi köze a szegény járműnek ahhoz, hogy a mozdony milyen szerkezetű és milyen numerust visel? De protestáns járművek lévén, ne botránkozzék meg senki, hogy alázatos öntudattal, de mégis öntudattal tudakozzuk milyen mozdító erő árasztja majd sorainkba az indító erőt, hogy vele tovább repüljünk igaz haladással az igazság városa felé!

Gondolatim, kifejezéseim ma még az ev. ref. egyház nagy fogalmához tapadnak, annyira, hogy velők az új nevezetet gyorsan üdvözölni meggratulálni se tudnám. De azért ennek is, az általa bevezetendő új korszaknak is csak jót kívánhatok. Ohajtom, vajha ez aggodalmasan fogadott nérváltoztatást, igazabban névmagyarosítást meg ne bánnánk, sőt jegyében jobb magyarok és jobb reformátusok lehetnénk. Ha mégis megkellene bánnunk, ohajtom legyen bátorságunk visszatérni a régihez, az evangéliomhoz, a ki nem halt meg csak abuszik. Nem halt meg bizonyára nem, mert Isten nem a holtaknak, hanem az élőknek Istene. A világ egyetlen nem a megavult tetemek muzeuma, hanem életnek kohója, fejlődésnek emléke, haladás pályatere. A mi törvényhozásunk sem feg muzeumot építeni és muzeumba való anyagot gyűjteni hanem keresni fogja az élet és fejlődés törvényeit, és az ő törvényhozó szólása lésszen lélek és élet. Akkor a mi egyházunk nem volt, hanem lesz.

Samaritánus.

Egyháztörténelem a hitszónoklás szolgálatában.

Hagenbach a maga Theol. Encyklopédiájában (373 l.) az egyházi beszédet a Krisztusban való élethirdetésének mondja. Ezt az allitást korunk gondolkozása is minden tekintetben igazolja. Hangos panaszkodásokat hallunk ma a protestáns öntudat elsekélyesedéséről. Gyűlések, tanári székfoglaló beszédek (lásd a sárospataki főiskola múlt évi értesítőjében a Harsányi István értekezését), még pohárköszöntők is erről kesergenek. Ennek felkeltését tartják a hitszónok elsőrangú feladatának. Kérdés: mi hát ez? Nem más, mint az igaz keresztyén érzés ápolása. Azon elveknél ebrentartása melyeknek forrása tisztán és üdén az új-szövetség könyvéből fakad fel. Vagy más szóval: az evangéliumi világnézetnek első sorban az érzelmben, aztán pedig a gyakorlati életben való nyilvánulása.

Ezzel megszábtuk az egyházi beszéd irányát. Egy paradoxonnak látszó meghatározással élve: a hitszónok minden a szószekekre vihet, a mi ezt a kitűzött célt szolgálja és mégis semmi mást az evangéliomtól kívül. Az ismereteknek, tudományoknak az időhöz és alkalomhoz mérten számtalan esatornájából egyesítheti az anyagot, de úgy, hogy az anyag a formában összeolvadva sem nem ez, vagy az a tudomány, hanem éppen mert mindezt összefogja magában: az evangéliomnak hirdetése. A hitszónok feladata legáltalában valószínűleg a méh munkájával állítható párhuzamba, mint a mely a sokféle illatos virágot az édes mézben oldja fel.

Es ez igen természetes. Az evangéliom nem elvont eszme, nem egy rendszer, hanem lélek és élet (Ján. 6, 63): vagy Pál szavaival: Istennek ereje, minden hívőnek idvességére (Róm. 1, 16). Amde mert ez, hasonlatos ahhoz a csermelyhez, mely ki nem apadható soh' sem (ö. v. Amos 5, 24). Ebben a világításban nyer erőt az apostol kis igényűnek tetsző nyilatkozata, mely szerint nem végezett mást magában a Krisztuson kívül, (1. Kor. 2, 2), akinek evangéliomát nem szégyenelli (1. Timóth. 1, 8. 12 ö. v. Luk. 9, 26).

Pálnak e szavai rávezetnek, hogy mit kelljen értenünk, szorosabb értelemben a hirdetendő evangéliom alatt? Evangéliom nincsen csak egy, (Gal. 1, 7.) a mely az Isten ereje és mindenkinek üdvösségére szolgál (Róm. 1, 16). Ez az üdvösség pedig a Krisztusban vagy a kin kívül más fundamentot nem vethet senki sem (1. Kor. 3, 11), mert egyedül ez a név az, mely megtartásunkra adatott (Ap. esel. 4, 12). Mellőzve az új-szövetség tanának e pontra vonatkozó számos bizonyító helyeit, összeteképen kimondhatni, hogy az új-szövetség, vagy — a mi ezzel egyértelmű — a keresztyénség evangélioma: a Krisztusban való üdvösség hirdetése. Ezt hirdeti Pál a korinthusi pártoskodóknak (ö. v. különösen 1. Kor. 1-4 rk): ezt Thessalónikában (Ap. esel. 17, 3): és Athénben a stoicus bölcsészett ellenében (Ap. esel. 17, 18 köv. vk), majd Rómában a helytartó előtt póre alkalmával (Ap. esel. 24 r.) Erről tesz vallást a remény apostola, Péter Kornélius százados fényes termében a nagy társaság előtt (Ap. esel. 10 r. különösen: 42. 43 vk.): ennek elnyerésére serkentenek Jakabnak erkölcsi megújulást sürgető intelmei és végre ebből sarjad s viszont ebben összpontosul a mélyen érző János szeretete. Amde ez az üdvösség tulajdonképen és lény-

gében *erkölesi tény*. Mint egyik mélyen gondolkozó theologusunk, *Vásárhelyi Zsigmond* írja: „Jézusnak universalismust képviselő irányzata másnemű álláspontot nem választhatott, csakis oly emelkedett pontot, honnan a sugarak akadálytalanul áradozhattak minden oldalra és e magaslat az ő *erkölestana* (Igehirdetésünk forrása és irányelvei. *Bibliai képek* c. munkja VI l). E gondolatot én mindenben magamévá teszem és igazolni a következőkben kíséreltem meg.

A Krisztus váltságmunkája a maga egészében nem más, mint az ember *erkölesi állapotának megváltoztatása*. Aldozati halála a bün-szülte örök kárhozatból, a bün következményeként rajtunk uralkodó lelki és testi megsemmisülésből való megszabadulásunk, kimentésünk drága bére. Istennel való *eredeti helyzetünk visszaállítása*. Tanítása pedig az ember *erkölesi gondolkodásának újáteremtése*. Ez villan meg mindjárt legelső nyilvános prédikációjában (Márk 1, 15). *Megtérést* azaz érzélem és gondolkodásbeli megváltozást hirdet. És pedig első sorban Istennel szemben. Az ó-szövetségi nép bosszuállónak és rettenetesnek vélte az tulajdonképpen „föltöszerezelmű” Istent,* (*Közkezen forgó *Károli és reveridált* féle magyar biblia fordításunk az *eredeti kanna* szót „bosszuálló”-nak fordítja, Etymologiailag a szó (a ka na : *vérvörös volt* törzstől, mely a Píel-conj.-ban : *jéltékeny volt*) *féltékeny* t. i. szeretetére és igaz ismeretére, a melyet nem hagy kihülni, hanem saját részére megkövetel Egészen azonos árnyalata van tehát, mint nálunk a magyarban. *Luther* szerint: *eifrig* = buzgó, a minek megvan a maga alapja. A mi köztudatunkba benyomódott „bosszuálló”, a lehető leghibásabb, mert az ó-szövetség soha sem szeszélyből és *szenvedélyből*, hanem mindig jogosan és *igazságosan* haragvó Istenről tanít. Maga mondja a próféta által: „Nem cselekszem haragom hevében . . . , mert Isten vagyok én és nem ember, szent te közötted és nem haraggal jövök én” (Hózs. 11, 9), a kinek haragját áldozatokkal kell csilapítani. A tiltakozás Isten részéről a próféták szavaiban, a kik híven felfogták a legfelsőbb akaratnak kijelentését, számtalanszor elhangzik ugyan e hamis vélekedés ellen. „Irgalmasságot szerető szívet és nem áldozatot, mert nem áldozatban gyönyörködik az Ur!” ilyen és más hasonló kijelentések hangzottak ugyan Amóstitól, az első irodalmi prófétától kezdve el Malakiáig, az utolsóig, de a nép szíve fogékonytalan maradt a prófétai hirdetések előtt. Csak retteg és fél. Nem képes hinni. „Az ősi bün, az ősi bün”; ez nem hagyja lelkét nyugodni. A lelkiismeret és hitetlenség lidérenyomása akkor is folytogatta, a mikor eljött Idvezítő Urunk. Mit tesz tehát? *Megtérést* hirdet! Szól hozzájuk, hogy változtassák meg téves gondolkodásokat. Szülessenek ujjonnan — így mondja — mert különben nem láthatják meg Istennek országát (Ján. 3, 3). Ne legyenek hitetlenek; ne kételkedjenek Isten szeretetében; ne rettegjenek tőle. Ha eddig kétkedők voltak is ime most hatalmas bizonyosságot tett hozzájuk való örök szerelméről mint láthatják, úgy szerette e világot, hogy saját fiát adá érte (Ján. 3, 16). De ha már látván is láthatják szeretetének e megnyilatkozását, ha most már csakugyan bizonyossá vált, hogy Isten szerette elébb e világot (Ján. 15, 12 összeolvasva a 9-ik v.-sel; a gondolat pg ö. v, 1. Ján. 4, 10. 11. 19), tovább ne áltassák

magokat agyrémekek, hanem higgyék el beszédét, mert a ki Isten szerelmének e kézzel fogható bizonyossága előtt is hideg marad, menthetetlenül el-kárhozik (Ján. 3, 18). A hívőnek pedig örök élete leszen (Ján. 3, 15. 16). Páratlanul szépen fejezi ki Idvezítőnk Istennek az emberekhez való emez örök szeretetét híres főpapi imádságában. „Te őket szereted” — uymond — miképen engem szeretted . . . e világ fundamentomának felvettése előtt. *Atyám*, e világ téged nem esmért én pedig esmértélek téged . . . és a Te nevedet megjelentettem nekik, hogy a te szerelmed, a mellyel engem szeretted, legyen ő benne.” (Ján. 17, 23 - 26). Ez hát az első nagy parancsolat értelme (Mát. 22, 37), melyhez a második is (39 v.) minden tekintetben hasonlatos. A hegyi beszédnek egyes tételei mi más egyebek, mint Idvezítőnk életünket irányító *erkölesi követelményének szabályai*, és a parabolák nem erkölesi igazságok alakjában fejtik-e meg az üdv titkainak magasztos kérdéseit? Mindent összevéve joggal mondhatjuk, hogy az idvezítő tanításán felépült keresztyénség „erkölesi tény”. Valamint a bün és a véték és az élet nyomorúsága és az élet köteleességei tények . . . úgy a keresztyénség is tény, mert *megráttás ama nyomorúságoktól és erő eme köteleességek teljesítésére*” (*Luthardt*: Előadások a keresztyénség erkölestánáról. 4 l).

Am így állván a dolog, a keresztyén hitszónok feladata soha sem lehet más, mint ama tények fejtegetése, melyek a keresztyénség alapját képezik és a melyek, mint láttuk, a *morál* területén mozognak. Krisztusnak megjelenése a földön, kétségenkívül *történeti* mozzanat, de az *eszme*, melyet képviselt, minden esetben *erkölesi* marad. Már pedig bármely dolognak is jelentőséget és tartalmat mindig a benne kifejezésre juttatott eszme ad, a mely aztán annak *uralkodó jellegét* is kölesönöz. Természetes, hogy a tartalmi főgondolatnak kellő mértékben történő érvényrejtetéséhez sok más — látszólag idegennek tetsző — elem hozzájárulhat, de csak mint *másodrendű* eszköz és csupán addig, míg az *eredeti fogalmat* el nem hemályosítja, a főgondolatot el nem nyomja. Tárgyunkra alkalmazva ez elvet: a hitszónok az igehirdetés *eredeti céljának* minél könnyebb elérhetésére, mint *segédtszököket*, a tudományoknak számtalan fáját szolgálatába szegődtetheti, úgy azonban, hogy *előadásának középpontja mindenkor az evangéliom lényege* maradjon. Szolgáló leányaként ennek odaállhat, ha az alkalom és adott helyzet úgy kívánja, szerintem akár a bölesészet, akár a természettan, akár a költészet, akár a történelem, még a politika is (ö. v. Mát. 22, 21; Luk. 20, 25), de a milyen mértékben *önálló* bölesészeti, természettudományi, aesthetikai, történelmi vagy politikai előadásá válik, *olyan arányban szűnik meg továbbra egyházi beszéd maradni*.

E fejtegetés kilépne megszabott köréből, ha részletes példákkal akarná bizonyítani a különböző és jelzett tudományoknak egyenként az egyházi beszédben elfoglalandó szerepét. Megfelelőleg kitűzött feladatunknak, ezt tenni csak a történelemre vonatkozólag óhajtom. Alljon itt tehát egy pár a legmegkapóbbak közül:

Máté ev. 24-ik részében Jeruzsálem városának és a templomnak jövődöbéli sorsát hirdeti Idvezítőnk tanítványai előtt, — tehát történet ad. Am ennek mint ilyennek, csak mellékes jelentősége van. Példázolata ez csupán az Isten országa

jövője ama nagy mozgalmainak, a mikor majd megjelenik az Ur. Az e részben olvasható és a Nőé korától kölcsönzött hasonlat szinte csak egy, az egész rész eme főgondolatának találó megvilágítására utaló vonatkozás: *az evangéliom diadalma.*

Pál ap. a római levél 9—11 részeiben Ábrahám, Izsák Ézsau, Jákób és az egyiptomi Fáraó történelmét ujitja fel Vajjon azért, hogy ezeket a római gyülekezettel egyszerűen megismerhesse? Távol legyen! Célja más egészen; fenséges: *az isteni örök elhatározás nagy titkának felmutatása.*

A zsidókhoz írott levél szerzője a 11-ik részben az ó-szövetség egyes nagyjai életéből kikapott mozzanatokat tár elénk Önmagokért talán? Sokkal inkább mind megannyi jellemek ezek, de a melyek együtt tesznek igazságot amaz egy igazság felől: *milyen esodás az igazi hitnek ereje.*

Péter ap. első levele 3, 20. 21-ben az özönvizről és Nőé sorsáról emlékezik meg, hogy bebizonyítsa, miszerint: *a keresztyénség sákramentuma az újászületés feredője.*

Im itt van csak néhány példa előttünk. A következtetést azonban már belőlök is levonhatni, az egyháztörténelemnek egyházi beszédeinkben miként történhet felhasználására. Igen világos és egyszerű. Egy modern hasonlattal élve: vetített kép lehet ez az evangéliom nagy igazságainak illusztrálására, de művészi magaslapon álló classicus festmény, a melyet önmagáért esodáljunk *a szószékben soh'sem, mert ez maga az evangéliom.* Hogy gondolkozásom tehát a Csernák Béla lelkész uréval épen ellentétes az az elmondottakból tisztán látható. Pál szavait, hogy „a melyek megirattak, a mi tanulságunkra irattak meg”, én is vallom, de egy pillanatra sem felejttem, hogy első ízben, a hol e gondolatot kifejezi (Róm. 4, 23), a tanulságra felhozott Ábrahám példája egy nagy eszmét: *a hit általi megigazulás* gondolatát jelenti; másod ízben (Róm. 15, 4), meg *a felebaráti segedelem-re* utal és végül (1 Kor. 11 11) az igaz isteni tisztelet és a 7-ik parancsolat jelentőségére hívja fel figyelmünket. A Helv. Conf. XXIV-ik art 3 §-ának végszavait én is alá írom de azért, mert azok a biblia szelleméből folyólag ilyen irányu értelmezést tételeznek fel.

Hajdu Péter.

s. lelkész.

(vége köv.)

Nyilatkozat.

Több lelkész társam figyelmeztetett, hogy a f. évi július 1-én Kiss Mózes és családja érdekében, e becses lapban közzétett felhívásomban árnyat vettem Nt. Dombi Lajos szeretve tisztelt esperesemre.

Miután semmi sem volt távolabb tőlem, mint-hogy ezt tegyem, azért készséggel kinyilatkoztatom, hogy nt. Dombi Lajos esperes urra árnyat vetni legkevésbé sem volt szándékom. Es pedig annyival inkább nem, mivel ő ugy ezen ügyben, mint más ügyekben is tanusított eljárásával a lelkészség igazi jó akaró barátjának, szerető testvérének bizonyította magát.

Kiss Mózes esetében is neki fáj legjobban, hogy Kiss Mózesnek — önhibájából — de nem erkölcselenségeért, az ő minden jó szándéka és igyekezete dacára is — kikelle üríteni a keserű pohárt.

Azzal mit Kiss Mózes és családja érdekében

irtam tartoztam az irgalmasságnak. Azzal mit most irtam az igazságnak.

Nagybecskerek, 1905. dec. hó.

Szalay József

lelkész.

Zsinati levél.

Budapest, dec. 15.

Kedves Barátom! Megyünk valahára haza felé. Itt is a legfőbb ideje, mert ha akár az itt eltöltött hetekre, akár a felhasznált rengeteg költségre és végül a végzett munkára gondolkolok: rosszul érzem magamat a lelkem körül.

Mi sehohsem végeztünk egész munkát és a gyüleületnek és a decomponálásnak sokkal több magvát vetettük ei mint az összetartásnak és építésnek.

A mesebeli lány okossága lett a mi okosságunk s nem a Krisztus apostolainak okossága és bölcsesége.

Köszönni is, nem is; ajándékot adni és nem is; merni is, nem is.

Leszállítottuk a hivek terheit, a papiroson. Felemeltük lelkészekét, a papiroson. Énekes könyvet és liturgiát csináltunk, csak a szóval. És egyházunk elveit vittük az életbe, kényszerrel.

De ez mind kevés, ahhoz a szeretetlen irányzathoz képest, mely a tanítók és tanárok ellen megnyilvánult.

Sub titulo: presbiteri rendszer: elvettük tőlük eddig szerzett jogaikat és adtunk helyette olyan ajándékokat, a melyeken sohasem lesz Isten áldása. A presbitériumok választanak a tanítók és tanárok közül, természetesen olyanokat, a kik jómagaviseletük és az előljárásnak nem okoztak kellemetlenséget. És ez történik minden fórumon.

Rosz próféta leszek, de én megtudnám érteni, ha e jogot egyik testület se venné igénybe. Én legalább nem venném.

Valóban csudálatos, hogy mig oly sok intézményünk nem fedi a presbiteri rendszer lényegét (erdélyi speciálítások, lelkészeknek, esperesnek, püspöknek, főgondnoknak hivatalból való képviseltetése stb.), mi a tiszta presbiteri rendszert egyedül csak a tanítók és tanárok ellen kívánjuk fordítani.

Képzett és értékes embereinket bántjuk és keserítjük el, annyira, hogy szerintem jobb lenne minden iskolánkról azonnal lemondani, mint saját fiainkat és tiszteinket ellenségünké tenni. De ez lesz a vége. Lehet, hogy az indítványozó *kezes tanár urak* talán nem azt ákarták. Mi papok biznyára nem.

A Calvineum ügyében azomban szép határozati javaslatot fogadtunk el. Még ennek örültem legjobban. A külföldön élő reformátusok gondozása volt az utolsó akkord. Kár hogy nem ilyen hangnemből ment az egész tanácskozás. Belső építés, ez kellett volna és ez kellene. De erről nem tehetnek a vezetők. Mi vagyunk hibásak és nem ők. Dicséretet érdemelnek tőlünk, mert megtették a mit megtehettek. Különösen Baksa, kinek a nagyvárosi egyházak ügyében kidolgozott javaslata éppen ezen építőbelső irányt szolgálta volna és Révész, ki ez ülésnek hőse volt. Az ősz Kun Bertalan imája után vegyes érzelmekkel oszlottunk haza. Adja Isten mindezeknek jó végét és adjon boldog ünnepeket.

Hived.

Tudósító.

IRODALOM.

Megrendelésre felhívás. „Evangyéliomi Keresztyén Tanítások“ című egyházi beszédek IV. kötetét rendeztem sajtó alá. Régen szokásba volt ez, hogy a kiadók azon pártfogóknak ajánlották könyveiket, kiknek szivességéből és áldozat készségéből megjelenhetett az. A régi ősök ezen jó példáját én is követem s azoknak ajánlom egyházi beszédek IV. kötetét, kik ennek megjelenését előfizetéseikkel lehetővé teszik, szives tisztelettel kérem mindazokat, kik munkám kiadásában támogatni akarnak, kegyeskedjenek az érette járó 2 korona összeget nevemre beküldeni. Ezzel kapcsolatban tudatom, hogy *beszédek III. kötetéből* még kapható néhány példány 2 koronáért. „Keresztyén Evangyelistu“ lapon is kiadom immár 15-ik évfolyamban. Ez hoz hitébresztő és hiterősítő cikkeket. Híreket az egész világ munkásságáról. Missioi munkák ösmertetését kül és belföldről, Apró rövid egyházi beszédekben hatásosan felhasználható rövid történeteket és egy általam csak most elmondott egyházi vagy szertartási beszédet. Nagybecskerek, 1905. nov. hó. Szalay József kiadó és szerkesztő.

Zwingli Commentarius. A M. Prot. Irod. Társaság theologiai könyvsorozatában most jelent meg magyar nyelven Zwingli híres Commentarius, vagyis: Az igaz és hamis vallás magyarázata, melyet dr. Tüdős István és dr. Pruzsinszky Pál fordítottak a latin eredetiből. A hatalmas reformátori mű 19 fejezetben magyarázza a vallás, az Isten, az ember, a keresztyénség, az evangyéliom, a hűnbánat, a törvény, a bűn, a kulcsok, az egyház, a szentségek, a házasság, a keresztség, az urvacso, a gyónás, a fogadalmak, a szentek segítségül hívása, az érdem, az imádság, a tisztító tűz, a felsőbbség a botrány, a szobrok és képek hittani kérdéseit. Nem száraz tudós fejtegetés, hanem életelevení magyarázat a reformáció nagy kérdéseiről. Zwingli nem tudóskodik és nem szónokol, hanem felvilágosít és eszméltet. Magyarázata éles mint a kard; igaz, mint az Irás, a melyből érveit veszi és megnyugtató, mint az igaz

hit, a melyre tanít. M. P. I. Társaság e mű kiadásával Luther és Kálvin alapvető munkái után immár a harmadik nagy reformáló theologus művével gazdagította hazai egyházi irodalmunkat. A fordítás erőteljes, magyaros. A kiállítás csinos. A 308 lapra terjedő munka ára 4 korona; megrendelhető Hornyánszky Viktor könyvkereskedésében Budapesten (Akadémia bérháza.)

Gyermeknaptár. Az Országos Állatvédő Egyesület kiadásában (IX., Ernő-utca 11 13.) megjelent az 1905/6. évi gyermek naptár, melynek minden eladott példánya után az Eötvös Alap 2 fillért kap a magyar tanítóság özvegyeinek és árváinak segélyezésére. A gyermeknaptárba elbeszéléseket és verseket irtak többek között Bársony István, Király Géza, B. Büttner Lina. Nagy Sándor, Monostori Károly, Fülel Sz. Lajos, és Ferke Akost. Ara 10 fillér Minden állatvédő, minden gyermekbarát rendeljen az Országos Állatvédő Egyesülettől, az összeg előzetes beküldése mellett, nagyobb példányszámot ezen könyvecskéből, mely nem csak kitűnő tartalmat nyújt, melyet rendkívüli olcsósága folytán a legszegényebbek is megvehetnek. Aligha kínálkozik jobb alkalom, hogy ily csekély kiadással a gyermekeknek nagyobb örömet szerezzünk s őket ugyanakkor oktassuk, erkölcsüket nemesítsük és emellett a magyarországi tanítóság özvegyeit és árváit is segélyezzük. A könyvecske tartalma valóban a legalkalmasabb arral hogy a gyermekek szívébe szánalmat és könyörületet oltassunk. Melegen ajánljuk olvasóink szíves figyelmébe.

Keresztyén Népbarát Evangyéliomi naptár az 1906-ik évre. Ez a jóra való, tiszta evangyéliomi szellemű napiár immár negyedik évfolyamában jelent meg tanulságos és gazdag tartalommal. Ez a naptár a prot. árvaházi naptárakkal és az Igazmondó naptárával együtt ajánlható a prot. közönségnek. Ezeket szerezzék meg és ne a hiábavaló, pápista szellemű, rabló törtétiakkal és ledér adomákkal telt ponyvairodalmi termékeket. Ezekben van evangyéliom tanítás, a léleknek eledele. A keresztyén Népbarátot a Magyar Biblia és Evangyéliomi Iratérjesztő Társaság Alapkezelősége adja ki Karczagon. Ara 40 fillér. Ennél a kezelőségnél rendelhető meg. Ez evangyéliomi naptárból egyházak, egyesületek, lelkipásztorok, tanítók, gondnokok, egyháztanácsstagok s egyháztagok részére 10 százalék kedvezmény mellett szívesen küld a kezelőség terjesztés végett bizományba 10, 20, 30, 40, 50, 100, 200, sőt bármennyi példányt is. Az el nem kelt példányokat, ha azok tisztán és épen megmaradnak: 1906. márc. 15-ig történendő leszámolásnál visszaveszi.

KÜLFÖLD.

Francia egyházi szemle.

Francia országban az állam és egyház elválásának immár bizonyossá vált tényét mindenki a maga külön politikai pártállása szerint mérlegeli. A köztársasági pártok az idegességig menő türelmetlenséggel várják azt a pillanatot, mikor a törvény életbe

léptetése által véglegesen leszámolnak a köztársaságot veszélyeztető elemekkel; viszont a köztársaság ellenségei aggódva gondolnak arra: hogy az új törvény kirántja a talajt azok lábai alól, kik Franciaország mai politikai rendjével nincsenek kibékülve. Megszólalnak azonban a hitetlenek is, kik Franciaországban nyíltan hirdetik és dicsékesznek vele, hogy ők semmit sem hisznek. Ezek most kárörvendve hirdetik, hogy az állam és egyház elválasztása után vége a valásnak, mert az állam anyagi segítségével nélkül az egyházak fenn nem állhatnak. —

„Ahhoz, hogy az egyházat fentartsák ma már Franciaországban nincsen elég hit és elég buzgalom” mondják a hitetlenek. Tény, hogy az egyház ezután csak abban az esetben állhat fenn, ha a hit és buzgóság arra indítja a híveket, hogy anyagi áldozataikkal tegyék lehetővé annak az egyháznak a fenállását, melyre szerintök szükség van. Erre mondja egyik református lapjok: „Mi hisszük, hogy a keresztyénség, mely Istentől származik, örökkévaló és Jézus Krisztus egyháza nem vész el. Mi hisszük, hogy Franciaországban, ahol a hitelenség és klerikalizmus küzd egymással, ha Isten is ugyakarja a protestáns egyház fenmarad, hogy képviselje az evangéliomot és szabadságot, mert mindenik szükséges hazánknak.” Azok, a kik az új állapotokat csak ideális szempontból nézik, azt mondják, hogy az lesz az ideális állapot, a mikor az egyház független lesz az államtól, vagy is megvalósul a szabad egyház eszméje. Az olyan egyház, melyet külső anyagi segéllyel kell fentartani, nem bír belső értékkel és ingatag alapon áll s csak azon egyház fenállása van feltétlenül biztosítva, melyet a hit szent lángja tart ébren. Ezután az egyház fenállásának a hit lesz a biztos és szilárd alapja.

Bizonyosra veszik, hogy a szenátus változtatás nélkül el fogja fogadni a törvényt, úgy hogy jan. 1-én már életbe is léptethető lesz.

A katolikusok közt több esüggő nyilatkozat hangzik el. Aggodalmas kijelentések a protestánsok részéről is történnek, de általában bizalommal tekintenek a jövőbe. A katolikus papság csak most látja be, hogy a külső eszközökkel és készen kapott anyagi eszközökkel fentartott egyház, ha a külső segítség elmarad, nagy rázkódásnak van kitéve. Egy katolikus semináriumi tanár azt mondja, hogy ő nem reméli az új viszonyok között a katolikus egyház fenállását, mert Franciaország 36,000 községének mindenikében nem fognak találni 7—25 olyan férfiut a kik magokra vállalnák azt a felelősséget, melyet az új törvény szerint a vallásos társulatok igazgatásánál és kormányzásánál viselniök kellene. Itt tehát az ideje, hogy a katolikus egyház új szervezetét tárgyalják, mert új évtől kezdve szükség van rá.

Egyik katolikus lap azt mondja, hogy ha már az állam és egyház elválasztásának meg kell történni, az igazság, bölcsesség és valódi liberálizmus szellemében kell azt eszközölni. Majd a protestánsokhoz fordul, s azzal a őszinte kijelentéssel, hogy a protestánsoknak hatalmas barátaik vannak a parlamentben, arra kéri őket, hogy a radikális és socialista képviselők segítségével igyekezzenek a parlamentben közös érdekeiket meg védeni, a mit ezek könnyen megtehetnek, mert új képviselő választás esetén a protestáns választókra számítaniok kell. Őszinte beismerése ez ama ténynek, hogy a látszólag számra nézve nem nagy jelentőséggel bíró pro-

testánsok a francia politikai életben nagy sullyal bírnak. Egy másik katolikus lap meg félretétven a katolikus sajtóban eddig szokásos gyűlölködést annak a folytonos hangoztatását hogy a katolikus egyház az egyedül üdvözítő, az újabb események hatása alatt arra a felfedezésre jut, hogy mindenik vallásban van valami tiszteletre és dicséretre méltó, tehát ne azt keressük a mi bennünket elválaszt, hanem azt, a mi összeköt.

Az új berendezkedés tervében legnehezebb feladat az anyagi szükségletek fedezésének helyes megoldása. A központi pénztár létesítésének szükségét már mindenki elismeri. A terv szerint minden egyház jövedelmének két harmad részét visszakapná, de mindet nem kapnák vissza, mert a legszegényebb egyházaknak többet kell juttatni. Azonban nehéz feladat védekezni azon eshetőség ellen, hogy a szegényebb egyházak nagyobb mértékben igénybe veszik a központi pénztárt, mint ezt anyagi viszonyaik követelnék. Ezért kimondták elvül, hogy minden egyházat csak olyan mértékben segítenek, amilyen mértékben azok segítenek önmagokon. Kikell fejleszteni az összes egyházak közti solidaritást a papokat biztosítani kell arról, hogy jövedelmüket pontosan megkapják, s hogy nem függenek híveiktől. Meg kell állapítani a lelkészi fizetés minimumát, mely 2000 franknál kisebb ne legyen. Ezen összeget az egyetemes egyház biztosítsa. Az összes egyházakat két osztályba kell sorolni, egyikbe tartozzanak azon egyházak, melyek a 2000 frankos minimumot biztosítani nem képesek. Azonban a melyik egyház 2000 frank fizetést nem képes biztosítani, nem pótolhatja a lelkészi fizetést 2000 frankon felül. A helyi egyháznak, hogy lelkészi fizetés kiegészítésre jogosultsággal bírjon, legalább is 1000 frank fizetést kell adni a lelkész számára. Sok ilyen s ehhez hasonló tervek képezik megbeszélés tárgyát.

Mivel Franciaországban jelenleg az állam és egyház elválasztásának kérdése foglalkoztat mindenkit, könnyen érthető, hogy a szabadgondolkozóknak f. évi szeptember elején Párisban tartott gyűlése is ennek a hatása alatt állot. A különben filozófiai eszmékkel foglalkozó egyesület többet foglalkozott politikával, mint filozófiával. Ebből az alkalomból egyik lapszerkesztő kérdéseire a konzervatív Revue des Deux Mondes című világhírű lap szerkesztője, Brunetiere nagyon ügyesen bírálta a szabadgondolkozók mozgalmát. Arra kérdésre, hogy mi köze a filozófiának a szabadgondolkozók tanaihoz, azt felelte, hogy politika az egész, verik a dobot, hogy összecsendüljenek az ostobák, az egész szabadgondolkozás ostobaság. A szabadgondolkozók közt vannak ügyes, képzett emberek, de vannak kiket az érdek vezet és vannak becsvágyó bolondok, a kik kézről kézre adják Herosztrátesz csóvját s azt hiszik, hogy világitó fáklya van a kezökben. Az úgy nevezett szabadgondolkozás nem egyéb a gyűlölet erőlködésénél. A természetes (és mert természetes, hagyományos) törvények ellen zudulnak, azok ellen, a melyeken kívül nincsen se család, se társadalom, se haza, nincsen egység és béke a kollektivitás számára, nincs boldogság és biztosság az egyesnek. A szabadgondolat, legalább is az, a mely miltans, a mely most hangoskodik, rágalmazván a vallási eszmét, a vallás befolyását, s a vallásos intézményeket: az a szabad gondolat, a mely nem törődve a többi

vallással, csak egyet támad, a mely századok óta hazánk vallása, s a mely a francia lélek megteremtője, ez a ez a szabad gondolat nem egyéb a lázadás megvetendő tüntetésénél, ez csupán a pusztítás erőlködése. Hazugsággal, álokoskodással csalja lépre a tudatlanokat, a gyöngéket, naivokat, akiket ezután elkábit az előcsahosok boldogulása és meggazdagodása. A kik köztük becsületes emberek, azok nem verik a nagydobot, nem hazudoznak, nem káromolnak. Nem szegődnek az agitátorok közzé, hallgatnak s a kétséget ép úgy mint a hitet benső magán ügynek tekintik. Mennyi ostobaság, mennyi könnyelműség alapján okolja meg az ember azt, hogy többé nem hisz. A fő ostobaság az, hogy az ember révén mond itéletet az egész emberiségről, a bíró révén az igazságszolgáltatásról, a pap révén Istenről. Már pedig a kételben és tagadásban minden bekövetkezetlenebb, mint a hívésben és a vallásban. Van e abszurdabb a militáns szabad gondolkozásnál, a mely átkozza és támadja a dogmát és ugyanakkor tagadja is. Létezik, vagy nem létezik, hisz benne, vagy nem hisz benne, ha nem létezik, minek a sok lárna, a sok támadás.

Az igazság, hogy a dogma feszélyezi és megálázza az ugynevezett szabad gondolatot. A szabad gondolat nyakát töri rajta, mert épen a dogma bizonyítja, hogy az emberi gondolatnak határai vannak. A szabad gondolkodás kétségbeesésében az egyházat támadja. De hiszen az egyház nem áll az igazi gondolatszabadság útjában. Nem áll útjában a természettannak, a történelemnek, nem tagadja Caesart, vagy Archimedest. A mi szabadgondolkodásunk merő anticlericalismus egyszerűen irtóháboru ama vallás ellen, a mely nélkülözhetetlen társadalmi kötelék, s a melyet egy bűnös minoritás tép és oldozgat, hogy a békés, védtelen népet kizsákmányolja.

A parizsi gyűlés programja is szemfényvesztés. Hirdetik, hogy egy új encyclopaedia tervét teszi ianulmány tárgyává. Hol veszik hozzá a Diderotkat, a D'Allenberteket és Voltaireket? Egy új encyclopaedia! Már van négy: Diderot, Pancoucke, Larousse és Berthelot. Elég sok idő, munka és pénz, pedig hát mit bizonyít az egész? Encyclopaedia, ez is azok közé az üres, nagyot kongó szavak közé tartozik, a miket annyira kedveltek a XVIII század fecsegő szentimentalistái. A tudomány szuverénitásának akar ismét emlékművet emelni az emberi gőg, s úgy jár vele, mint az általános szavazati joggal, a mivel az emberi ostobaság róttá lehódolatát a nép szuverénitása iránt. E két szuverénitás édes testvér. Szolidaritás az emberek közt ugyan csak kétséges szolidaritás az emberi tudás különféle ágai között, lehetetlen. Mi köze például a természetrajznak az irodalom történethez, a szempontoknak a módszernek, az alapelvnek az egységéhez. Az értekezlet megakarja állapítani az Isten fogalmától független erköles tanait. Eszeveszetség ez is. Isten fogalmának kiegészítő része az erköles fogalma. Hogy az embernek ítélő bírása csak ember lehessen!?

Érdekesen gonyolja Brunetiere a szabadgondolkozókat azért is, hogy az értekezlet egyik főtárgya volt az egyház és állam szétválasztásának kérdése. Természetes! mondja Brunetiere. Mihelyt az Istenben való hitet száműzték, az ember minden-

ható. Imádjuk önmagunkat, s e materiálizmus révén szerencsésen eljutunk a gyávaságba.

Végül kifejezte Brunetiere azt a meggyőződését, hogy a vallási hatalmat restaurálni kell. Az egyházon kívül mi üdvösség Franciaországban. Társadalmi testünk lelke az egyház. A concordátum live, megengedi azonban, hogy még átdolgozásra és javításokra szorul. Parlamentaris rosszhiszeműségünket bizonyítja mindaz, a mit a szétválás vitája révén hallottunk. Alapjában egyébbel sem törődik a törvényhozás, mint hogy mimódon zsákmányolhatjuk ki az egyházat. Emlegeti Amerikát s az amerikai vallások szabadságát. A két ország egymáshoz nem hasonlítható. Tíz század fűz bennünket egyházunkhoz, s e köteléket egy parlamenti szavazás meg nem semmisítheti. Pessimista vagyok, Hiszek a gonoszság diadalában e földön, de azért vallom, hogy küzdenünk kell a jóért, s olykor arathatunk diadalt is.

Brunetiere eme nyilatkozatain végig vonul a katolikus egyház sorsa iránt való aggodás, holott ugyanakkor a protestansok bizalommal tekintenek a jövőbe. Mindezek dacára is Brunetierének nagyon sokban igaza van, különösen az ugynevezett szabad gondolkozókkal szemben.

Az alkoholizmus elleni küzdelem a francia iskolában rendszeresen folyik. Egyik departementben 1905. jun. 22-én mintegy 10.000 leánynak az elemi iskolai évről vizsgálaton egy feladatot diktáltak le, melynek a címe: „Az alkohol” volt. Tartalma, hogy az alkohol az embert megcsalja mert nem erősíti, hanem gyengíti, kifosztja a munkás zsebeit, romlásba sodorja az államot, mert kényszeríti, hogy kórházakat építsen az alkoholizmus áldozatainak, menhelyet tartson fenn a nyomorgóknak, s fogházakat építsen azoknak, kik az alkohol miatt estek bűnbe. Franciaországnak évenként több milliárd kárt tesz stb. Ezek nálunk is megszívlelendő dolgok. A szétválasztási törvényt különben a szenátus is véglegesen elfogadta.

Ime az újidő, midőn mi még 100 évvel előtt a concordátumnak s az államnak az egyházzal való szoros kapcsolatánál tartottunk, sőt jóformán ennek a kapcsolatnak a kezdő lépéseit alig tettük meg.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A püspöktől. Tiszántuli ev. ref. egyházkerületünk 1905 ik évi névtárát már korábban, őszi egyházkerületi közgyűlésünk jegyzőkönyvét pedig közelebbről szétküldtem közvetlenül minden lelkészi hivatalhoz, ezen kívül a nagytiszteletű esperes urakhoz is megfelelő számú ingyenes példányokat küldtem, úgy a névtárból mint a jegyzőkönyvből, hogy az egyházmegyei levéltár, gondnok, jegyzők, ügyész, képviselők stb. egy-egy példányban részesülhessenek. A lelkészi hivatalokhoz küldött példányok ára, kerületi határozat értelmében beszédendő és a kerület pénztárába beszolgáltatandó. Ugy a névtár, mint a kerületi jegyzőkönyv ára példányonként 1 korona 80 fillér. Midőn ezen összegnek az

egyházkerületi pénztárba leendő beszolgáltatása végett a nagytiszteletű Esperes urakat megfelelő intézkedésre felkérem, teljes tisztelettel vagyok: Debrecen, 1905. december 13-án püspök helyett: *Dicsőffy József* egyházkerületi főjegyző.

— **Legáció ügy.** Főtiszteletű püspök ur körlevele nyomán eddig részint csak ezen karácsonyi alkalomra részint új legációkúll állandóan a következő egyházak jelentkeztek: Ujfejértó, Érsemlyén, Kemece, Mező-Berény, Nagy Bánya, Szatmárhegy, Apa, Vitka. Ezekkel szemben ez alkalommal nem kérnek legatust: Porosalma, Nagy-Ecsed, Bere s' Csomaköz, T.-Füred, T.-Derzs, Hencida, Monostor-Pályi, Vámospéres, Mezősass, Gulács, K.-Marja, Nádudvar, Csenger, Kisléta, Peér, Balkány, Téglás, Hete és Fehércse, T.-Dob, B.-Szentmárton, Furta, Tyukod, Doboz, Margita, Derecske, H.-Pályi, Dobra, Vajda, Apa. A legációt beszüntette egyidőre: Györgytelek, T, Roff, Dévaványa. Specificálnak: H.-M.-Vásárhely, Komádi, T.-Sz.-Miklós, Békésszentandrás, Darvas, Bályok, Mártonfalva, Kaba, Sarkad, Bakonyszeg, K.-Ladány, N.-Kálló, Fejér-Gyarmat Nagy-Léta, Hajdu-Bagos, Székelyhid, Bereg-Böszörmény, Gyalavári, Tiszaszőlős. Az electio vagy követ választás ezek szerint nagyon közép eredményt ígér. Nem is fog jutni minden hittanhallgatónak, mert a kibocsátott és se gédlelkésszi álláson levő ifjak is választanak. Ez pedig nem rendes dolog. A kibocsátás csak is olyan helyekre történik, a hol a lelkész a szolgálatot nem győzi. Mármost az ünnepek alatt a legterhesebb időben menjen el a segéd lelkész idegen gyülekezetbe legátusnak? Ez minden képen rosszul van így s mert rosszul van, változtatni kell rajta.

— **A református segélyegylet segélyei.** Az őszi egyházkerületi közgyűlés a református segélyegyleti választmány javaslatára 65 egyházközség között 7800 korona segélyt rendelt kiosztani. A segélyeket az egyházkerületi pénztári hivatal a vonatkozó jegyzőkönyv vétele után december hó 14-dik napján küldte szét az esperesi hivatalokhoz, illetőleg a békésbányai beregi és alsószabolcs-hajduvidéki egyházmegyék területén fekvő egyházközségek részére az egyházmegyei pénztári hivatalokhoz, a honnan a segélyezett egyházak szabályszerű nyugtákra felvehetik az összeget. A segélyezett hiteles névsora az egyházkerületi jegyzőkönyv 461 száma alatt található. A legnagyobb segély 200, a legkisebb 100 koronát tesz.

— **Protestáns estély.** A debreceni ref. felsőbb leánynevelő intézet f. hó 10-én szépen sikerült prot. estélyt rendezett nagy és diszes közönség jelenlétében az iskola disztermében részint az ifjúsági segítőegyesület javára, részint pedig az intézet első igazgatónőjének, Kaloesa Rózának siremlékére. Az estélyt az intézet énekkara kezdte egy szép énekkel. Azután Dóczy Gedeon igazgató adta elő a prot. estélyek jelentőségét és célját. Majd Várady Antal—Gaál Ferencz: „Akácvirágok” című Melodramáját szavalta: S. Szabó Emma, zongorán kísérte szépen és diszkrétén Erdős Juliska, mindketten az intézet növendékei. — Erre „felolvasást” tartott Dicsőffy József ev. ref. lelkész, egyház kerületi főjegyző arról, hogy miként kellene a leányokat bevonnai az egyházi közszolgálatba. Rossini: „Introduction” című művét előadták: harmoniumon Tóth Lajos zenetanár; zongorán Pápai Margit intézeti növendék. Tompa: „Karácsony est” című művét sza-

valta: Dóczy Irén tanítónő. Legvégül az intézet énekkara énekelt ismét. Ez estélyt még több követi a télen. Szívvel üdvözljük érte a derék intézet tanári karát s örülünk, hogy nemes buzgósággal tovább folytatja az egyházi építő magasztos munkát, fájdalom jóformán az egész nagy debreceni egyház helyett is.

— **Mai számunkhoz** a jövő évi előfizetési díjak beküldésének megkönnyítése végett megcimezett postai utalványlapot mellékelünk. A midőn erre t. előfizetőink figyelmét felhívjuk, egyúttal a folyó évről még be nem fizetett előfizetési díjak haladék nélkül való beküldését is tisztelettel kérjük.

— **Egy magyar tudós kitüntetése.** Svéd országban a milliós Nobel alapítványból évenként 4 világ díjat osztanak ki a felfedezésük, tudományuk, irodalmi tehetségük vagy az emberiségre leghasznosabb működésük folytán kitüntettek között. E díjakat ez évben a következők kapták, Koch Róbert, a tuberkulózis terén tett felfedezéseiről és munkáiért, Lénárd Fülöp kieli tanár, a katodsugarakra vonatkozó tanulmányaiért, Beyer müncheni tanár, az indigó és ti-phenylmetanra vonatkozó kutatásaiért és Sienkievic Henrik, mint a lengyel irodalom és tudomány képviselője. A Nobel békedíjat Suttner Berta bárónőnek ítélték oda. A fizikai Nobel-díjat ez évben, mint már mondtuk, dr. Lénárd Fülöp kitűnő hazánkfiá, jelenleg a kieli egyetem igazgató-tanára nyerte el. A legnagyobb kitüntetés ez a világon, amit tudós elnyerhet. Lénárd Fülöp Pozsonyban született 1862-ben. Középsikoláit Pozsonyban, egyetemi éveit Budapesten Heidelbergben és Berlinben végezte. Tanári pályáját Breslauban kezdte, utóbb Bonnban, majd Heidelbergben, aztán Aachenben működött, míg végre a kieli egyetem fizikai tanszékére hívták meg. Nagy és értékes munkássága révén igen sok kitüntetés és díjat nyert már Berlinben. Párisban, Londonban Rómában, Bécsben stb. A Magyar Tudományos Akadémiának is régóta rendes tagja. Csak nemrégiben lett belső titkos tanácsos. Előadását a stockholmi akadémiában a jövő év pünkösdjén szándékozik megtartani, Nobel díj elnyerése alkalmából ugyanis a stockholmi akadémia tagjául választotta őt. Lénárd édesanyja még él Pozsonyban s a tudós minden évben megszokta látogatni. Két évvel ezelőtt nejevel hosszabb ideig Budapesten tartózkodott s bejárta Felső-Magyarországot is. Ehez a magyarságot érdeklő kitüntetéshez csak azt tesszük hozzá, hogy ime már nem csak a szegény dolgos nép, nem csak a művészek, festők zenészek, hanem tudományos férfiaink és tehetségeink is külföldre szorulnak. Debreceni egyetem jöjjön el a te országod!

— **Lesz hát új énekeskönyvünk!** A zsinat határozott az új énekeskönyv dolgában. Nagyon bölcsen határozott. A konvent javaslatát mi ebben a tekiutetben eleitől kezdve helytelenítettük. Mert azt sehogysem lehet megfontolt álláspontnak tartanunk, hogy mikor az egyetemes zsinat s általa a konvent megbízásából több mint 20 esztendeig dolgozik, előre kitervelt és általánosan jónak ítélt program szerint, egy bizottság dolgozik pedig szakértelemmel, kiváló buzgósággal és lelkesedéssel, — hogy akkor egyszerűen azt mondjuk: kár volt az egész munka, ellehetünk még a régi énekes-

könyvvel, hagyjunk fel az egész javítással, tegyünk úgy, mintha misem történt volna! Nohát ezt a fel-fogást, mely a konventen győzedelmeskedett, a zsinat most vissza utasította. *Hegedűs Sándor* fejtette ki szépen és okosan ennek a nézetnek a tarthatatlanságát. Azt mondta hogy az izlés és műveltség előhaladása s mai fejlettsége érdekében azt szeretné, ha már a magyar ref. közönség kezében volna az új énekeskönyv. Husz esztendő fátárságos munkát nem lehet most egyszerre semmivé tenni, eltemetni. Ennek a kérdésnek félbehagyása rendkívül erkölcsi szégyene lenne a magyar ref. egyháznak. Uj, javított énekeskönyvre szükség van. Ez új énekeskönyv létrehozásának útját nem szabad egyszerűen, ridegen elvágni. *Hegedűs* mellett még különösen *Radácsi György*, *Czinke István* és *Morvay Ferencz* mutatták ki a zsinaton, hogy mily veszedelmes és káros lenne az elhalasztás mennyire vágyódik népünk az új énekes után és hogy az új próbaénekes könyv mennyire felette áll a réginek. A zsinat ezekután azt határozta, hogy a próbaénekeskönyvet elfogadja alapul s egy új énekügyi bizottságot küldött ki, hogy az énekeskönyv javításának munkáját tovább folytassa és Isten segítségével fejezze be. Az új énekeskönyvre úgy gondolkozunk, hogy a próbaénekes köztetszést nyert, szebb darabjait hamarosan külön kiadásban kell közrebocsátani, hogy énekeljék, megtanulják mindenfelé; az újabb-újabb kiadásokban aztán bővíteni lehet, mignem előáll a teljes énekeskönyv. Külföldön is sok helyen így tettek. Most örömmel fejezzük ki a felett, hogy a zsinat ezt a dolgot olyan bölcsen intézte el.

— **Filó Lajos.** A nagykörösi ref. egyház lelkésze, a Feltámadás, korszerű theologiai kérdések, Ref. hittan és egyházi beszédek írója, a nagy nevű pap és író meghalt. Összes vagyonát a nagykörösi egyházra hagyta, mely már a második tekintélyes alapítványhoz jutott. Áldás emlékére!

— **A kis-peregi egyház ünnepe.** Négyzemes ünnepet ült Aradmegye Kis-Pereg községe, midőn folyó hó 10-ikén avatta fel a Wegenstein Lípót temesvári orgona gyáros által készített szép új szerkezetű orgonáját s ez alkalommal kebelében üdvözölte a Szondy családot, mely a lelkészi hivatalt az egyetemes egyházban 150 év óta, a kis-peregi egyházban pedig 85 év óta fíról-fira szállólag viselte, ezuttal a jelenlegi lelkész, Szondy Géza 25 éves lelkészkedése évfordulóját tartotta meg. Az egyház nagy temploma ez alkalommal zsufolásig megtelt előkelő közönséggel, akik nagy élvezettel hallgatták Szondy Géza lelkész alkalmi beszédét, Szondy Bella urhölgy és Buja Sándor aradi áll. jószágigazgatósági titkár magánénekeit, kiket Fereh Ödön, aradi zenetanár kísért orgonán, a gyülekezeti énekeket pedig Lengyel József helybeli orgonista kántor-tanító kísérte. Ezenkívül Lengyel Irén urhölgy, Karla Ödön szemlaki ref. lelkész, Czavar Gyula német-peregi előkönyörgő tanító nagyhatású szavalataikkal emelték az ünnepély sikerét. Végül Kalra Ödön tartott felolvasást a néhai Szondy György mezőturi ref. lelkész és egyházi esperes leszármazóinak lelkészi működéséről, kiemelve, hogy az 1619-ben megújított nemeslevelet nyert Szondy Máté unokájától származó 5 lelkész 150 évi lelkészkedése alatt 5 egyházban u. m.: Me-

zótur, Füzesgyarmat, Vésztő, Szentlányfalva, és Kis-Peregen épült összesen 3 templom, 4 iskola, 3 tanítóilak, 3 papi lakás egy szélmalom s több melléképület, mely építkezésekhez Szondy Géza lelkész két egyházban 4000 korona ajándékkal és 1000 korona értékű közmunkával járult hozzá. A templomi ünnepély bevégezése után 100 teritékű társasbéd volt a Gazdakör helységében, este pedig a nép számára beléptidij nélküli táncmulatság. Az ünnepély alkalmával üdvözlések érkeztek Széll Kálmán és Domby Lajos esperesektől, Barabás Béla országgyűlési képviselőtől Imre József kir. tanácsostól, Dálnoki Nagy Lajos alispántól, Papp Imre és Szeremley Sámuel egyházkerületi tanácsbíráktól, a mezőturi és számos más ref. egyház és lelkészeketől s más ismerősöktől. Kis-Pereg. 1905. december 11-én Lengyel József.

— **Japánban** a vasárnap megünneplése még nem általános, dacára annak, hogy már harminc év óta folyik a küzdelem a vasárnapi munkaszünet érdekében. Természetes, hogy a vasárnapi munkaszünet megtartásának legnagyobb előmozdítója lett volna a keresztyénség elterjedése, azonban a keresztyénség még ez idő szerint is szűk körre van szorítva. Ilyen körülmények közt a keresztyénségtől függetlenül kellett intézkedéseket tenni, azonban minden olyan munkaszünet rendszeresítése, mely valami vallási szertartáshoz, vagy más kegyeletes emlékhöz nem fűződik, nagyon nehezen megy. A vasárnapi munkaszünethez az volt az első lépés, hogy a régi hónapi rendszeren alapuló kalendáriumot felszerűlték a Gergely féle naptárral, melyet 1873. január 1-én léptettek életbe. Azonban azzal a különbséggel történt meg a Gergely féle naptár behozatala hogy a keresztyén időszámítást nem fogadták el, hanem a Krisztus utáni 660. évet vették kiindulási pontnak mely az első császárnak, Jimmának a trónlépési éve volt. Mivel pedig a keresztyének vasárnapját nem nézték jó szemmel, megállapították a hivatalnokok számára ünnepnapokul a hónap 1, 6, 11, 16, 21, és 26 napjait. Mivel azonban az angol és amerikai hivatalnokok meg a vasárnap megünneplését követelték, majd pedig a japán törvény ezeknek meg is engedte, hogy vasárnap ne dolgozzanak, végre a szükség szorította rá a japán kormányt, hogy hivatalnokai számára a keresztyén vasárnapot jelölje ki mint hivatalos szünnapot. Azonban a néptömeg még nem ismeri a vasárnapot, különösen a vidéken még semmit sem tudnak róla. Azonban a keresztyénségnek lépésről lépésre való terjedésével a vasárnap megünneplése is hódít, s eljön az idő, mikor a vasárnap megünneplése Japánban általánossá lesz.

— **Helyreigazítás.** A szatmári ev. ref. egyházmegye 1905. évi szeptember havi közgyűlésének jegyzőkönyvében a 43-ik lapon, a tanügyi állapotról betervezett jelentésben a rápolti iskoláról következő jelentés olvasható: „Tankönyvek, a kerületiek használatnak, az a. b. c. kivételével, a melynek mellőzése jövőben betiltandó.“ Minthogy a rápolti iskolában, mint ezelőtt mindig, úgy jelenben is, az a. b. c.-t sem véve ki, kizárólag a kerületi tankönyvek használatnak, szükségesnek látom a jelentés ezen idézett pontját a valóságnak megfelelőleg helyreigazítani. Rápolt, 1905. december 9. Nyiri Gyula ev. ref. lelkész.

— **Adományok, alapítványok egyetemünkre** Folyó évi szeptember óta egyetemünk javára a kö-

vetkező adományok folytak be a kollegiumi pénztárhoz: Mogyorossy Ferencz 100 k. Ermelléki egyházmegye 25 k. 40 f. Hódmezővásárhelyi gyűjtésből 400 k. Mikolai egyháztalok 45 k. Dombi Lajos eszperes korábbi 40 koronás adományához újabb 30 k. Homoki egyház 40 k. Misztótfalui egyház 60 k. Ezekon kívül méltóságos gróf Dégenfeld József főgondnok ur az egyházkerület által alapítandó tanárszék javára a folyó 1905-ik évben 2332 k. 14 f. adományt nyújtott: ezzel az összeggel az ő méltósága e című adománya 3240 k. 58 fillért tesz. Legutóbb a nagybányai egyház megyébe kebeleztet, 337 lélekből álló kisdied, de lelkes egyház község 200 koronás alapítványt tett az egyetem javára.

Pályásat segédlelkéssi állásra.

A szatmárhegyi segédlelkéssi állásra pályázat hirdettetik. Javadalma mintegy 1800 korona mely készpénz és félstóla jövedelemből áll. Egy szobából álló lakás, fűtéssel, a lelkész lakon. Kötelesség: az összes lelkéssi teendők végzése. Az állami elemi iskolákban vallástanítás heti 12 órán. Az erdői missió gondozása. Pályázati határidő f. é. december 24-ike, mely napig a felszerelt kérvények alantírotthoz *Apt* (Szatmár megye) posta helyben küldendők. Az állás január 1-én lehetőleg elfoglalandó. Szatmárhegyet Szatmárraj helyi érdekű vasut köti össze.

Papoczy Zoltán
felügyelő lelkész.

Pályásat.

A makói ev. ref. egyházban lemondás folytán megüresedett belvárosi *segéd lelkéssi* állásra.

Fizetés: 1. Évi 1200 korona havi előleges részletekben. 2. Hitoktatásért a polgári 1. iskolában évi 10 kor. 3. Egy öl puha tűzifa vagy helyette 10 korona. 5. Minden halott bejegyzésért 28 fillér.

A segédlelkész kötelességeit meghatározó „szabályzat” a megválasztott s lelkészre kötelező s azt aláírni tartozik.

Pályázati kérvények 1906. jan. 1-ig alulírott elnökséghez adandók be.

Folyamodók a makói ev. ref. egyházban próba szónoklatot tartanak, uti költség azonban csak a megválasztottnak térítettik meg.

Dr. Csécsi Miklós
lelkész az ev. ref. egyház tanácselnöke.

Tartalomjegyzék: Ha eljön... Vándor. — Calvineum. Tárca: Sina Miklós levele. Zoltai Lajos. — Nemzetiségünk közötti ref. missio. Szalay József. — A debreceni református Kollegium adattára. Balogh Ferencz. — Közéletünk: Vétőes migrate coloni! Samaritanus. — Egyháztörténelem a hitazonoklás szolgálatában. Hajdu Péter. — Nyilatkozat. Szalay József. — Zsinati levél. Tudósító. — Iróadalom. — Külföld: Francia egyházi szemle. — Különféle.

Felölös szerkesztő: DR. FERENCZY GYULA.

ALAPITTATOTT:
1845-BEN.

ALAPITTATOTT:
1845-BEN.

A nagytiszteletű lelkészek, tanárok és tanító urak figyelmebe!

Van szerencsém szives tudomására hozni, hogy a

==== **téli idényre** ====

raktáram mindennemű **férfi és fiu ruhákkal** dúsan fel van szerelve.

Nagy választékban, elegáns kivitelben, tartós anyagból szolid árak mellett beszerezhetők:

|| **férfi és fiu öltöny, felöltő, szalon ruha; gyermek costüm, esőköpeny** ||
(havelock), iskola ruha, zsinatkabát, palást, főveg stb.

Mérték szerint külön osztály. ~~~~~ Ev. ref. papi egyenruha.

Különös figyelmebe! Nagy előnyben részesülnek azon t. vidéki szülők, kiknek fiai helyben hallgatják az iskolai előadásokat, mert a részökre nálam vásárolt ruhákat díjlanul javítom és vasalom.

Kitünő tisztelettel

NEUMANN M.

cs. kir. udvari szállító, elsőrangú az ország legnagyobb ruha üzlete
DEBRECEN, Piac-utca 49., a m. kir. főpostával szemben

Nyomatott Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdájában Debrecen, ben, főpiac, a főpostával szemben